

بررسی رابطه بین هوش هیجانی با خلاقیت در دانش آموزان

عارف صیفی زاده دوره^{۱*}، لیدا شمشیری^۲، منصوره صیفی زاده^۳، بهارک امیری^۴، مهران جویریان^۵

۱ مدیر دبستان مدارس ناحیه ۲ فرم آباد

۲ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه (دبیر آموزش و پرورش)

۳ کارشناسی مترجمی زبان خارجه

۴ کارشناسی ارشد ریاضی کاربردی

۵ دبیر آموزش و پرورش نراسان رضوی شهرستان مشهد

چکیده

یکی از موضوعات مورد علاقه روان‌شناسان و پژوهشگران تربیتی بررسی خلاقیت او چگونگی عملکرد، تأثیرگذاری بر یادگیری و شیوه‌های آموزش‌دهی آن است. در چند دهه اخیر پژوهش‌های بسیاری در زمینه خلاقیت انجام شده تا به این دو پرسش اساسی پاسخ دهند که خلاقیت چیست و آیا می‌توان آن را آموزش داد. پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین هوش هیجانی با خلاقیت در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان خرم آباد پرداخته است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان خرم آباد بوده و نمونه آماری شامل ۲۶۵ دانش‌آموز (۱۳۵ دختر و ۱۳۰ پسر) که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش از پرسشنامه رگه هوش هیجانی پترایدز و فرانهم (۲۰۰۱) و پرسشنامه خلاقیت عابدی (۱۳۷۲) استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین هوش هیجانی و خلاقیت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. واژگان کلیدی: هوش هیجانی، خلاقیت، دانش‌آموز.

¹ -Creativity

مقدمه

خلاقیت یعنی یافتن راهکارهای تخیل آمیز و نوآورانه برای تک تک کارهایی که انجام می‌دهیم، یعنی نگاه کردن به همه چیز به چشم فرصتی برای به وجود آوردن چیزی که تاکنون وجود نداشته است، به امید بالابردن کل عالم هستی (کاولی؛ ۲۰۰۵). از دیدگاه تورنیول و همکارانش^۲ (۲۰۱۰) کر^۳ و گاگیاردی^۴ (۲۰۰۶) خلاقیت را به عنوان خلق ایده‌های نو و تولیدات ابتکاری تعریف می‌کنند و آن را یکی از ویژگی‌های شناختی انسان می‌دانند. آنان خلاقیت را فرآیندی می‌دانند که منجر به حل مسأله، ایده سازی، مفهوم سازی، ساختن اشکال هنری، نظریه پردازی و تولیدات بدیع و یکتا شود. خلاقیت، توانایی تولید افکار جدید و ترکیب افکار موجود به شکل‌های جدید برای یافتن راه حل‌های جدید برای مسأله است.

یکی از متغیرهایی که می‌تواند پیش بینی کننده خلاقیت باشد، هوش هیجانی است. هوش هیجانی شکلی از هوش اجتماعی است که پیش‌بینی کننده مناسبی برای کارآمدی در حیطه‌های خاصی نظیر عملکرد شغلی و تحصیلی است که توانایی کنترل احساسات و هیجانات خویشتن و دیگران و تمایز میان آن‌ها و استفاده از این اطلاعات هدایت تفکر و نحوه عمل فرد را در بر می‌گیرد (مامی و وحیدی، ۲۰۱۳). به عقیده گلن (۱۹۹۵) هوش هیجانی، عبارتند از شناخت احساسات خویشتن و استفاده از آن برای اتخاذ تصمیم‌های مناسب در زندگی، توانایی اداره خلق و خوی، وضع روانی و کنترل تکانش‌ها است و در واقع عاملی است که به هنگام شکست ناشی از دست نیافتن به هدف در فرد ایجاد انگیزه و امید می‌کند و فرد را قادر می‌سازد تا ضمن شناخت خود و دیگران به ایجاد ارتباطات مناسب با مردم و سازگاری با محیط بپردازد (گلن و دانیل، ۲۰۰۳). افرادی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردارند عواطف خود و دیگران را به وضوح درک می‌کنند، قادر به مدیریت آن هستند و به همین دلیل نیز با مشکلات به طور کارآمدی برخورد نموده و ارزیابی مثبتی از زندگی خود دارند (صفاری، ۲۰۰۷). خاستگاه نظری اکثر پژوهش‌ها در زمینه مفهوم هوش هیجانی برگرفته از کارهای سالوی^۵ و مایر^۶ است. از نظر آنان هوش هیجانی به عنوان یک توانایی ناظر بر ظرفیت ادراک، ابراز، شناخت، کاربرد و کنترل هیجان‌ها در خود و دیگران است. شواهد بسیاری وجود دارد مبنی بر اینکه افراد دارای هوش هیجانی بالا در هر حیطه از زندگی موفقند، در زندگی خود خرسند و کارآمدند و عادت‌های فکری آنها باعث شده که آنان به افرادی مولد و کارآمد تبدیل شوند (به نقل از موسوی و همکاران، ۱۳۹۱). حکاک و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی با هدف بررسی تأثیر هوش هیجانی بر عوامل اجتماعی-روانی بهره‌وری نیروی انسانی با تأکید بر نقش میانجی خلاقیت هیجانی کارکنان بانک ملت منطقه ۲ استان تهران به انجام رساندند که نتایج نشان داد که هوش هیجانی تأثیرات مثبت و معنادار بر عوامل اجتماعی-روانی بهره‌وری نیروی انسانی از طریق خلاقیت هیجانی دارد. فخری و همکاران (۱۳۹۱) پژوهشی با هدف بررسی رابطه بین سلامت عمومی با هوش هیجانی و خلاقیت در دانشجویان دانشکده پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری به انجام رساندند که نتایج نشان داد بین سلامت عمومی با هوش هیجانی و خلاقیت، همبستگی مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر و دختر دوره ابتدایی شهرستان خرم‌آباد که ۹۵۰ نفر که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ مورد بررسی قرار گرفتند. حجم نمونه پژوهش ۲۶۵ دانش‌آموز پسر و دختر می‌باشد که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از: الف- پرسشنامه رگه هوش هیجانی پترایدز و فارنهام^۷ پرسشنامه رگه هوش هیجانی پترایدز و

1- Cowley

2- Turnbull, Littlei, & Allan

3. Kerr

4. Gagliardi

5. Salovy

6. Mayer

7. emotional intelligence questionnaire

فارنهام (۲۰۰۱) یک مقیاس خودسنجی است. فرم اصلی و نخستین آن دارای ۱۴۴ ماده و ۱۵ خرده مقیاس است. فرم مورد استفاده در پژوهش حاضر از ۳۰ ماده تشکیل شده است که به هر سوال در یک مقیاس ۷ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۷) نمره داده می‌شود. این پرسشنامه چهار عامل عامل خودآگاهی (۱۱ سوال)، عامل مهارت‌های اجتماعی (۹ سوال)، عامل درک هیجان‌ها، عواطف خود و دیگران (۸ سوال) و عامل خوشبینی (۲ سوال) را می‌سنجد. بنابر گزارش پترایدز و فارنهام (۲۰۰۱)؛ به نقل از ازغندی و همکاران، (۱۳۸۵) این پرسشنامه می‌تواند افراد دارای هوش هیجانی بالا و پایین را به خوبی متمایز کند. روایی سازه این پرسشنامه توسط سازندگان آن بررسی شده و تک عاملی بودن آن با روش تحلیل عاملی اکتشافی مورد تأیید قرار گرفته است. ضریب همسانی درونی با روش آلفای کرونباخ در نمونه اولیه با ۱۰۲ نفر برابر با ۰/۸۶ گزارش شده است. در پژوهش سالکوفسکی و دیگران (۲۰۰۳) ضریب همسانی درونی به روش آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۹ گزارش شده است. مارانی (۱۳۸۲)؛ به نقل از ازغندی و همکاران) در پژوهشی بر روی نمونه‌ای متشکل از ۳۰۰ نفر از دانشجویان و دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اصفهان ضریب همسانی درونی به روش آلفای کرونباخ برای کل مقیاس را ۰/۸۱ گزارش کرده است. در پژوهش ازغندی و همکاران (۱۳۸۵) بر روی ۹۳۵ نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه و راهنمایی استان گیلان پایایی کل مقیاس به روش همسانی درونی و بازآزمایی به ترتیب ۰/۷۶ و ۰/۷۱ به دست آمد.

ب- پرسشنامه خلاقیت عابدی: این پرسشنامه توسط عابدی (۱۳۷۲) طراحی شده و شامل ۶۰ ماده است. هر ماده دارای سه گزینه الف، ب و ج است که به ترتیب، نمره‌ی ۱، ۲ و ۳ به آن‌ها تعلق می‌گیرد. این پرسشنامه بر اساس آزمون خلاقیت تورنس و برای ارزیابی ۴ مولفه سیالی، ابتکار، انعطاف‌پذیری و بسط تدوین شده است. عابدی در گزارش خود ضریب آلفای کرونباخ را برای مولفه‌های خلاقیت، به ترتیب سیالی ۰/۷۵، ابتکار ۰/۶۷، انعطاف‌پذیری ۰/۶۱، و بسط ۰/۶۱ گزارش کرده است. روایی آزمون با آزمون خلاقیت تورنس و دیگر آزمون‌ها با حدود اطمینان ۰/۹۹ معنادار گزارش شده است. در این پژوهش میزان ضریب پایایی کل پرسشنامه با آلفای کرونباخ ۰/۷۸ بدست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، واریانس، حداقل نمره و حداکثر نمره) و آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون به روش ورود) استفاده شده است.

یافته‌ها

جدول ۱: اطلاعات مربوط به میانگین، انحراف معیار، واریانس، حداقل نمره و حداکثر نمره متغیرهای پژوهش نمونه آماری

متغیر	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداقل نمره	حداکثر نمره	تعداد
هوش هیجانی	۱۳۵/۳۶	۴۳/۷۰	۱۹۱۰/۰۵	۳۹	۲۰۷	۲۷۵
- خرده مقیاس خود آگاهی	۵۰/۰۹	۱۶/۹۵	۲۸۷/۳۳	۱۴	۷۷	
- خرده مقیاس مهارت‌های اجتماعی	۳۹/۷۲	۱۳/۷۰	۱۷۸/۸۰	۱۱	۶۳	
- خرده مقیاس درک هیجان‌ها	۳۹/۰۹	۱۱/۶۱	۱۳۴/۸۷	۱۱	۵۶	
- خرده مقیاس خوشبینی	۹/۴۷	۳/۴۷	۱۲/۰۴	۲	۱۴	
تفکر انتقادی	۱۷/۶۷	۵/۵۹۷	۳۱/۳۳	۴	۳۴	
- خرده مقیاس ارزیابی	۷/۰۹	۲/۸۳	۸/۰۳	۱	۱۴	
- خرده مقیاس قیاس	۸/۶۲	۳/۱۴	۹/۸۷۹	۰	۱۷	
- خرده مقیاس استقراء	۷/۴۴	۲/۵۹۸	۶/۷۵۰	۲	۱۴	
- خرده مقیاس استنباط	۵/۸۲	۲/۲۸	۵/۲۲	۱	۱۱	
- خرده مقیاس تحلیل	۴/۷۹	۱/۹۰	۳/۶۲	۱	۹	
خلاقیت	۱۰۳/۱۰	۱۸/۲۵۵	۳۳۳/۲۲	۶۸	۱۶۰	

جدول ۱: میانگین، انحراف معیار، واریانس، حداقل نمره، حداکثر نمره متغیرهای خلاقیت هوش هیجانی و ابعاد آن (خود آگاهی، مهارت‌های اجتماعی، درک هیجانات و عواطف خود و دیگران و خوشبینی) تفکر انتقادی و ابعاد آن (ارزیابی، قیاس، استقراء، استنباط و تحلیل) را نشان می‌دهد.

بحث و نتیجه گیری:

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین هوش هیجانی با خلاقیت در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان خرم آباد می‌باشد. یافته‌های تجزیه و تحلیل پژوهش نشان می‌دهد بین هوش هیجانی و خلاقیت دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. به منظور بررسی رابطه بین هوش هیجانی و خلاقیت از همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج نشان داد بین هوش هیجانی و خلاقیت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و به این معناست که هر چقدر هوش هیجانی دانش‌آموزان افزایش یابد خلاقیت آنها بیشتر می‌شود و نتایج یافته‌های این فرضیه با نتایج پژوهش‌های حکاک و همکاران (۱۳۹۴) و کاظم فخری و همکاران (۱۳۹۱) همسو می‌باشد. علت را این گونه می‌توان بیان کرد که مؤلفه‌های هوش هیجانی از جمله اداره هیجانات، ارزیابی هیجانات خود و دیگران، همدلی و انعطاف‌پذیری هیجانی ویژگی‌هایی هستند که در افراد سالم به میزان بیشتری نسبت به افراد دیگر وجود دارد. کنترل هیجانات باعث آرامش روانی بیشتری در فرد شده و تنیدگی را کاهش می‌دهد. همچنین انعطاف‌پذیری هیجانی به فرد این امکان را می‌دهد تا در موقعیت‌های مختلف زندگی، واکنش‌های مناسب نشان دهد (اشکاناسی و داسبرک، ۲۰۰۳). بسیاری از نظریه‌ها معتقدند خلاقیت زیر مجموعه‌ای از هوش هیجانی است؛ یعنی در واقع یکی از مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌باشد. همچنین هوش هیجانی یک فرد را توانا می‌کند تا خلق مثبت را افزایش دهد یا حفظ کند، بنابراین به صورت غیر مستقیم تفکر خلاق را افزایش می‌دهد (ایکویک و همکاران، ۲۰۰۷). هوش هیجانی و مؤلفه‌هایش منجر به مهارت‌های خاصی از جمله خودآگاهی، خلاقیت و همدلی می‌شود که از طرفی این مهارت‌ها لازمه تفکر خلاق محسوب می‌گردد (بونتمپو، ۲۰۰۵). تبیین دیگر اینکه تفکر خلاق و حرکت به سمت کسب مهارت؛ مستلزم توانایی تحمل ناکامی و ابهام، و نیز تحمل تأخیر در کامروایی و ارضا می‌باشد که این توانایی‌ها در هوش هیجانی بالا بوده است. یکی دیگر از ویژگی‌های تفکر خلاق، توانایی در پذیرش شکست و اشتباه است بدون اینکه عزت نفس فرد و انگیزش وی برای ادامه جستجوی راه حل آسیب ببیند که این توانایی نیز از جمله خصیصه‌های هوش هیجانی است (پلوکر و همکاران، ۲۰۰۶). افرادی که مهارت‌های هیجانی بالایی دارند از مهارت‌های اجتماعی بهتری برخوردارند، روابط درازمدت و توانایی بیشتری در حل تعارضات دارند، مسئولیت پذیرترند، علاقه‌مند به علم آموزی و کسب موفقیت‌اند، اعتماد به نفس بالایی دارند، با پشتکار هستند و همچنین این افراد توانایی بیشتری برای تمرکز بر مشکل و استفاده از مهارت‌های حل مسئله دارند که موجب افزایش توانایی‌های شناختی آنان می‌شود (گامورا و آرسنسون، ۲۰۰۲).

مراجع

- 1-Ashkanasy N, Dasborough M. Emotional Intelligence Awareness and Emotional Intelligence in Leadership Teaching. *J Educ for Busi* 2003; 79(1):18-23.
- 2-Aguirre, F., Sergi, M., and Levy, C. (2008). Emotional intelligence and social functioning in persons with schizotypy. *Schizophr Res.*, 104(1-3) 255-6.
- 3-Alumran, J., and Punamaki, R. (2008). Relationship Between Gender, Age, Academic Achievement, Emotional Intelligence, and Coping Styles in Bahraini Adolescents. *Journal of Individual Differences Research*. 6, 2,104-119.
- 4-Bar-On, R. (1997). *Bar-On Emotional Quotient Inventory: Technical Manual*. Toronto: Multi-health System.
- 5-Bar-On, R. (2001). Emotional intelligence and self-actualization. In J. P. Forgas & J. D. Mayer (Eds). *Emotional intelligence in everyday life: A scientific inquiry* (pp.82-97). Philadelphia: Psychology Press

- 6-Bar-On, R. & Parker, (2000). Bar-On Emotional Quotient Inventory: Youth Version. New York: Multi Health Systems.
- 7-Batastini, Susan Dutch. (2001). Relationship among student's emotional intelligence, creativity and leadership. Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences. 62(2-A), 456.
- 8-Dulewicz, V. and Higgs, M. (2000). EQ-Managerial User Guide. Windsor UK: NFER-Nelson.
- 9-Goleman, D. (1998). Working with emotional intelligence. New York:Bantam.